

O SCRIERE FILOSOFICĂ DESPRE SCRIERE. REFLECȚII PE MARGINEA TEZEI DE DOCTORAT A LUI ALEXE RĂU

Elena HARCONIȚA
ORCID 0000-0002-6449-7488
**Biblioteca Națională
a Republicii Moldova**

Rezumat: La începutul anilor 2000 regretatul Alexe Rău, directorul general al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, a susținut teza de doctorat „Scrisul ca expresie a conștiinței și cale de cunoaștere a ființării”. În baza acesteia a fost publicată cartea „Ontologia scrisului – originea, evoluția, funcții” (2016), în prefața căreia academicianul Mihai Cimpoi avea să spună: „Alexe Rău ne oferă o scriere despre scris antrenantă, doctă, cu o plimbare peripatetică pe urmele filosofilor și teoreticienilor de ieri și de azi, bine orientată în labirintul dedalic al noțiunilor, termenilor, definițiilor. Ori este cântecul lui de lebedă, intonat cu o cunoaștere profundă a registrelor, nuanțelor, partiturilor”.

Cuvinte-cheie: filosofia scrisului, ontologia scrisului, gnoseologia scrisului, funcțiile filozofice ale scrisului, bibliosofie, vorbire.

Abstract: At the beginning of the 2000s, the late Alexe Rău, at that time the general director of the National Library of the Republic of Moldova, defended his doctoral thesis "Writing as an expression of consciousness and a way to know existence". Based on it, his book "Ontology of writing - origin, evolution, functions" was published in 2016, posthumously. In a foreword the academician Mihai Cimpoi wrote: "Alexe Rău offers us a writing about writing, engaging, scholarly perfect, with a peripatetic walk in the footsteps of philosophers and theoreticians of yesterday and today, well oriented in the daedalic labyrinth of notions, terms, definitions. Or it's his swan song, intoned with a deep knowledge of registers, nuances, scores."

Keywords: philosophy of writing, ontology of writing, epistemology of writing, philosophical functions of writing, library philosophy, speech.

Avem nevoie de scris acum și pentru viitor. La fel ca și vorbirea, scrisul este o modalitate de a interacționa, fiind semnificativ, deoarece permite unui individ să se exprime și să-și spună povestea, să obțină ceea ce dorește prin puterea cuvântului.

Fără scris oamenii nu ar avea o ieșire pentru a vorbi, scrisul fiind o oportunitate de a fi creativ și de a exprima idei, convingeri și personalitate, modalitate de a le arată altora ceea ce vede fiecare, deoarece lumea este un loc complex pe care nu îl văd doi oameni la fel. Ca o formă de exprimare liberă scrisul ajută o persoană să-și găsească

că libertatea în sine și să învețe mult mai multe despre caracterul său individual decât crede, îl ajută pe fiecare individ să crească și să se schimbe, îl ajută să se descopere pe sine cu adevărat.

Scrisul este crucial pentru documentarea diverselor evenimente. Scrisul este expresia și generatorul specificului național și etnic. „Scrisul este iscusită oglindă a minții omenești. El depărtate lucruri de ochii noștri ne învață” (Miron Costin).

În ideea studierii fundamentale a scrisului din perspectiva filosofică, regretatul Alexei Rău realizează teza de doctorat „Scrisul ca expresie a conștiinței și cale de

cunoaștere a ființării”. Autorul a „dialogat” cu cei mai mari filosofi ai tuturor timpurilor, pornind de la Aristotel, Platon, Hegel, Pascal, Spinoza, Augustin, Kant, Bergson, Hegel, Heidegger, Leibniz, Delacroix până la Borges, Derrida, Eliade, Densușianu ș.a. în vederea elucidării subiectului propus.

În baza acestei lucrări a fost publicată ulterior cartea „Ontologia scrisului – originea, evoluția, funcții” (2016), în prefața căreia academicianul Mihai Cimpoi avea să spună: „Alexe Rău ne oferă o scriere despre scris antrenantă, doctă, cu o plimbare peripatetică pe urmele filosofilor și teoreticienilor de ieri și de azi, bine orientată în labirintul dedalic al noțiunilor, termenilor, definițiilor. Ori este cântecul lui de lebadă, intonat cu o cunoaștere profundă a registrelor, nuanțelor, partiturilor”.

Teza de doctorat în filosofie a fost susținută pe 28 mai 2010, în Consiliul Științific Specializat (CSS), și aprobată de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare (CNAA) pe 6 octombrie 2010. Conducător științific a fost Pavel Vizir, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova (USM); referenți oficiali: Ion Sîrbu, doctor habilitat, conferențiar universitar (USM), și Mihai Braga, doctor, conferențiar universitar. Membrii Consiliului Științific a fost constituit din personalități remarcabile ale științei: Vasile Țapoc, președinte, doctor habilitat, profesor universitar (USM); Eudochia Saharneau, secretar, doctor habilitat, profesor universitar (USM); Teodor Țirdea, membru, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie (USMF) „Nicolae Testemițanu”; Anatol Ciobanu, membru, doctor habilitat, profesor universitar (USM); Ion Ciocanu, membru, doctor habilitat, conferențiar cercetător, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM, au acceptat unanim teza prezentată la Specialitatea: 09.00.01 – Ontologie și gnoseologie.

Un șir de cuvinte-cheie dezvăluie conținutul lucrării și o conectează la spațiul virtual cu lucrări similare: scris (scriere, scriitură), ontologia scrisului, gnoseologia scrisului, funcțiile filozofice ale scrisului, polarizarea ontologică prin scris, gramato-

logia, scrisul și ființa universului, scrisul și ordinea socială, scrisul și identitatea etnică și națională, polarizarea ontologică prin scris: civilizația ochiului, civilizația urechii, scrisul ca sistem supraordonat de semnificanți grafemici, scrisul ca filosofie *in actu*.

Lucrarea respectă structura specifică unor astfel de tipuri de publicații: introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, referințe bibliografice (289 de titluri), 3 anexe (Reprezentări grafice relative la filosofia scrisului; Situația gramatologică în lumea contemporană; Locul filosofiei scrisului în arborele bibliosofiei), 131 de pagini text de bază. Până la susținerea tezei autorul publicase 24 de lucrări științifice la tema respectivă.

Domeniul de cercetare l-a constituit filosofia scrisului și aspectele lui ontologic și gnoseologic. Obiectivele urmărite au fost axate pe stabilirea structurii categoriei scrisului prin abordarea fenomenologică și ontologică a lor; analiza formelor scrisului sub aspectul substratului filosofic al lor; generalizarea și punerea în evidență a determinărilor scrisului ca expresie și factor al conștiinței și reflectare a procesualității existenței și ființării; analiza conexiunilor scrisului cu Ordinea, Timpul și Spațiul; scoaterea în evidență a vectorilor evoluției și a statutului scrisului în contextul erei Internetului și al tranziției de la Societatea Informațională la Societatea Cunoașterii.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării a constat în faptul că aceasta era prima abordare a scrisului sub aspect ontologic și gnoseologic, fiind efectuate generalizări ample ale reflecțiilor marilor filosofi ai lumii asupra scrisului, din antichitate până în prezent.

Importanța științifică este susținută de prezentarea paradigmelor și categoriilor scrisului cu o redefinire a lui prin crearea conceptului de Sistem supraordonat de semnificanți grafemici. La fel, a fost efectuată tematizarea explicită a rolului decisiv al scrisului în geneza filosofiei europene; stabilirea și explicarea premiselor apariției scrierii în primordialitate; descrierea și explicarea funcțiilor filosofice ale fiecărei forme de scriere; punerea în conexiune a scrisului cu ființa Universului ș.a.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării constă în conceptul de *Sistem supraordonat de semnificații grafemice*, care, având inițial statutul de nouă definire a scrisului, pot evolua pentru a deveni o nouă metodă filosofică și științifică. Iar sub aspect aplicativ, teza conține idei și recomandări ce contribuie la perfecționarea sistemului educațional prin deschiderea noilor oportunități de evaluare a mentalului, la educația filosofică a tinerei generații și la dezvoltarea filosofiei minții.

Alexe Rău mărturisea că în scrierea acestei lucrări a fost inspirat de tratatul lui L. Decamps „La philosophie de l'écriture” (Paris, 1892), pe care l-a descoperit în Biblioteca Națională a Franței.

În primul capitol „Situția investigativ-sursieră. Scrisul ca expresie a conștiinței. Ontologia scrisului” este trecută în revistă istoria scrisului cu referire la Mesopotamia, Egipt, China, America înainte de Columb, la mitologia sumeriană, a mayașilor, la alfabetul ebraic în care sunt notate doar consoanele, la arabi, pentru care scrierea este o revelație a divinității, la greco-latini, care împrumută alfabetul silabic și care simbolizează universul, cosmosul, la definiția scrisului din perspectivă temporală și spațială.

Filosofii tuturor timpurilor au definit scrisul în diverse moduri: „sistem de comunicare socială cu ajutorul unor semne grafice convenționale prin care sunt reprezentate sunetele sau cuvintele unei limbi”, „un sistem de fixare pe suporturi materiale ale sunetelor unei limbi cu ajutorul unui sistem de semne convenționale în scopul transmiterii conținutului lor de la om la om”. La greci scrisul înseamnă scoaterea din ascundere a esenței ființei și ființării, arătată vederii, este vie și este începutul începuturilor, iar *Evanghelia lui Ioan* spune: „La început a fost cuvântul”. Platon susține că scrierea are posibilități de profunzime. Or, paleografii și paleontologii evidențiază funcțiile necunoscute ale semnelor geometrice de până la apariția scrierilor analitice și sintetice. Filosofia recunoaște scrisul ca pe o activitate esențială, creativă și reformează modul în care este abordat acest subiect.

Scrierea nu e numai un transmițător de informație, ci și o expresie a interiorului

uman. Evoluția în timp a formelor scrierii este percepută ca o dezvoltare a conștiinței umane. „Pe scriere se ține conștiința și spiritul”, declara filosoful Bacon, iar într-o carte intitulată „Precis de l'histoire de la philosophie” (Paris, 1834) afirma că „în scriere sunt ascunse drumurile lumii, ca și calea căutării lui Dumnezeu”. Alexe Rău apelează la autorii care susțin că formele de evoluție a scrierii corespund și reflectă etapele de dezvoltare a conștiinței sociale, precum și perioadele de evoluție istorică a omenirii, scriitura reflectând schimbările, urmele spirituale și materiale lăsate de fiecare secol.

În limba română verbul *a scrie* are conotații filosofice cu catagrafisul grec. Prin sensul de *a desena* ele ne trimit la abordarea ontologică a premiselor apariției scrierii, iar prin sensul de *urmă* conferă zicerii românești disponibilități filosofice moderne. Doctorandul a analizat diversele aspecte ale istoriei scrisului, considerând definitiv că este o categorie științifică și filosofică. Scrisul este unul din indicii principali ai gradului de civilizație și este expresia unei atitudini strict naționale față de Lume. Rolul scrisului în formarea profilului spiritual al unei comunități este unul determinant, iar polarizarea ființării în funcție de felul de scriere care este dominant într-o parte a lumii sau alta este o probă ontologică a acestui rol.

Acest compartiment finalizează cu concluzia că adevărata definiție a scrisului „s-ar constitui într-o expresie sublimată a întregului arbore semantic, conceptual și funcțional al categoriei scrisului, întreaga paradigmă ontologică a ei”. Filosofările asupra scrierii din trecut aveau în câmpul lor de reflecție nu scrierea ca întreg, ci doar un segment ai ei, alfabetul, care este una din formele târzii ale scrisului. De asemenea, aceste reflecții abordau mai mult aspectele intelectuale tehnice ale scrisului și mai puțin aspectele ce țin de interrelaționarea lui cu conștiința, de aspectele fenomenologice și ontologice ale acestuia.

Autorul constată că analiza bazată pe metodologiile avansate arată că premiza apariției scrisului a fost nu intenția de a compensa imperfecțiunea memoriei umane, ci imperativul de a uita. Uitarea este

o condiție majoră a sănătății mintale și a supraviețuirii omului, susțin cercetătorii din domeniul psihologiei. Necesitatea de a scrie era dictată de nevoia de a elibera memoria, dar nu pentru a o compensa. Viziunile lui Bergson, Einstein, Gimbutas, Derrida ș.a. au condus spre ideea primatului scrierii asupra vorbirii. În opinia lui Alexe Rău mai elocventă este dovada metafizică a acestui primat.

În lucrare sunt tratate problemele întâietății scrisului sau vorbirii, tabla legilor, noțiunea de „scriitură” și „interrelaționarea scrierii cu conștiința, definiția scrisului ca parte a fundamentelor cunoașterii și ca unitate a multiplului în opoziție cu o totalitate sistematiza(n)tă, ca o *trambulină*” a gândirii, ca reprezentare, ca experiență filosofică pozitivă, ca întoarcere la lucruri, ca și corp.

Prin scriere ni se transmit din inconștient în conștient coduri ale memoriei colective și informației ontologică, cunoștințele obținute de strămoși. În așa fel, scrisul poate fi definit ca parte a fundamentelor cunoașterii. Scrierea nu e doar un simplu sistem de semne grafice menite să înregistreze și să transmită cuvintele unei limbi, ci, mai ales, un semnificant al vieții interioare a omului, al stării și evoluției conștiinței, devenind în raport cu aceasta un factor generativ.

Din cercetarea secțiunii privind „Scrisul – cale de cunoaștere a ființării”, autorul deduce că formele scrisului elaborate de om la diferite etape istorice formează un sistem supraordonat de reflectare și semnificare a procesualității existenței și ființării. Formele diacronice ale scrisului reflectă tot atâtea etape în evoluția spirituală și materială a umanității, furnizând în acest sens cu informații esențiale și substanțiale.

Un deosebit interes a acordat autorul studierii antropologice a protoscrierii, a dublării polarizării ființei, misticii numerelor, scrisurilor sintetice și analitice (scrierile „cuneiforme”, „hieroglifice”, scrisul chinez, egiptean), scrisului fonetic, hiper (cyber) scrisului legat de procesele integraționiste, scrisului ca formă de reflectare a existenței, elementelor pictografice, ideogramatice și fonetice, fenomenului corelației scrisului cu ordinea, timpul și spațiul ca „pandant

al spiritului filosofic în sensul tentației de a semnifica lumea ca pe un întreg ordonat”. Există: Ordinea divină, cosmică, Universul reflectat prin semne; Ordinea socială, condiționată de scris și Ordinea imanentă.

Actul scrierii este o punte în conexiune a ființei umane cu experiența multimilenară, o asimilare a ei, ceea ce conferă scrisului o importanță educațională și formatoare. Crearea și evoluția mentalității la nivelul etnicului s-a format în urma comunicării oamenilor din perioada primordială prin semne, prin dedublarea reprezentărilor. „Acestea erau niște caractere grafice cu impact istoric”, susținea juristul și istoricul român Nicolae Densușianu. În această perioadă erau folosite simboluri ideografice și primele simboluri mnemonice. Iar dualitatea exprimă orice cuplu de la abstracte la concrete: esență–substanță, zei–titani, lumină–întuneric, zi–noapte, cer–pământ, masculin–feminin ș.a. De exemplu, unghiul sau acțiunea reprezintă mai întâi direcția unei mișcări: V – o acțiune de sus în jos a cerului; \wedge – o acțiune de jos în sus a pământului; $>$ – o acțiune a stângii, a inimii, a sufletului, a vitalului; $<$ – o acțiune a drepte, a minții, a spiritului. În Occident se cunoaște că dreapta este direcția spre paradis, iar stânga spre infern. Mai multe semne de V formează zigzagul, ceea ce exprimă o sumă de acțiuni îndreptate în sus, aceasta este o construcție a unirii de forțe pentru pace și solidaritate. Spirala înseamnă vârtej, furtună, energie dezlănțuită, dubla spirală reprezintă simbolul ritmului, evoluția și involuția lumii, inversarea sensului în schimbarea de la o lume la alta.

Despre învățătura numerologică Pitagora spunea: „Numărul constituie substanța tuturor lucrurilor.” Ori în analiza matematică filosoful afirma: „Numerele conduc Lumea”. Pe artefactele paleolitice de peste tot se întâlnesc compoziții cu linii drepte și puncte grupate câte 4, 2, 3, 7, 9 etc. Cele mai frecvente sunt numerele 7 și 9 cu multiplele lor. Numărul 7 este un număr al plenitudinii, simbolizează cele șapte trepte ale desăvârșirii spirituale (cele șapte virtuți). Valoarea cifrei șapte este universală: șapte zile ale săptămânii, șapte zile ale creației, șapte plante, șapte culori ale curcubeului,

șapte grade ale perfecțiunii, șapte ramuri ale copacului cosmic, șapte orificii ale feței. Șapte reprezintă un ciclu complet, la fiecare șapte ani omul se regenerează total. Conform misticii numerelor cifra șapte simbolizează omul, pentru că șapte este suma lui trei, care reprezintă sufletul, cu patru care reprezintă corpul.

Astfel, în lucrarea sa Alexe Rău a trecut în revistă topologia, metoda geometrică ce examinează modificarea semnelor, legătura dintre ele, teoria câmpului informațional ce postulează cuprinderea într-o literă a tuturor celorlalte (fiecare literă este un *microalfabet*), interconexiunea scrisului cu filosofia.

În acest context a apelat și la afirmația lui Mircea Vulcănescu: „Noțiunile de spațiu și timp sunt primele prin care trece mintea omului ca printr-o sită, ideea existențială, semnele acestor scrisuri trimit la spațiul și timpul sacre, hyper (cyber), scrierea generând formarea și ținând de infrastructura spațiului virtual globalizant. În lucrarea sa filosofică *Ființa și neamul* Sartre menționa: «Omul poartă toată greutatea acestei lumi pe umerii săi: el este responsabil pentru lume și pentru sine ca pentru o anumită formă de existență...». De aceea în viață nu există întâmplare”.

În capitolul „Hiper (cyber) scrisul și gândirea colectivă. *Homo numericus*” sunt tratate subiectele despre acest *supraom virtual*, dar și felul omului real de a fi în lumea virtuală. Dacă nu era scrierea și limbajul HTML, care a revoluționat rețelele de computer, Internetul, poșta electronică, magistrala www nu ne-am fi descurcat noi astăzi. Hiperscrierea posedă capacitatea de a acționa în mod autonom, urmează o sintetizare a ceea ce se cunoștea până la acel prezent referitor la limbajele de scriere.

Scrisul a avut și continuă să aibă un rol generativ în evoluția formelor de conștiință socială, important fiind rolul alfabetului în geneza filosofiei, rolul protoscrierii în descoperirea unor legități ale universului, rolul clasificator al scrierilor analitice și sintetice și contribuția acestora la apariția și consolidarea gândirii și a conștiinței ontice, rolul hiber(cyber) scrisului la constituirea gândirii colective, la dezvoltarea societății

cunoașterii și la geneza noului modus uman *Homo numericus*.

Scrierea poate fi considerată ca un fel de radiogramă a părții mai puțin sau chiar nevăzute a ființării, a spiritului, o *daseinogramă*, iar cartea și biblioteca sunt, în acest sens, un *daseinoscop*, un *ființograf*. „Citind”, decodificând *daseinograma* cititorul descoperă că ea e alcătuită din mai multe segmente, diferite după întindere, după configurația urmelor desenate de ființa umană. Fiecare din aceste segmente corespunde unor anumite perioade preistorice și istorice. Primul segment e de factură geometrică, urmând apoi „înregistrările” obiectuale, simbolurile naturale, pictogramele, hieroglifile și alte reprezentări sintetice, semnele alfabetice și, în sfârșit, semnele HTML. Toate conțin informații transcendente și ancestrale despre starea și felul de a fi al *Daseinului* (omului) în spațiul temporal respectiv.

Citirea și interpretarea ideografică se bazează pe imaginație. În acest sens autorul se întreabă: „Dacă o emisferă reprezintă civilizația ochiului, iar cealaltă – civilizația urechii, nu ar însemna oare că avem de a face cu două părți neîmplinite, unilaterale? Oare nu cumva, pentru a deveni oameni întregi pe acest pământ, trebuie să găsim un echilibru între acești doi poli, o cale de întrepătrundere a lor, încât ochiul și urechea să se regăsească într-un întreg?”

Ultimul capitol se numește „Scrisul ca formă de reflectare a procesualității și a complexității dialectice a existenței și ființării”. Alexe Rău ajunge la concluzia că rolul scrisului în formarea profilului spiritual al unei comunități este determinant. Scrisul interior înregistrează și procesualitatea lumii exterioare, a universului, scrisul în exterior fiind o furnizare a rezultatelor acestei înregistrări.

Bibliotecarul și bibliograful, specialistul în bibliosofie a conceput scrisul ca pe o ființă, aceasta fiind expresia existenței: „Semnele ca și cum se nasc singure din haos și singure își aleg formele”. Textul poate fi considerat drept „model grafic al Universului” – într-o singură literă „se răsfrânge nu doar alfabetul, ci și întregul Univers”.

Care sunt conexiunile scrisului cu Ordi-

nea, Timpul și Spațiul, de ce scrierea constituie un al treilea cosmos, de ce diferite alfabete au un număr diferit de litere, pornind de la 22 (alfabetul evreiesc, bughian și latin clasic) până la 33 (alfabetul rusesc, georgian ș.a. – 33 de vertebre ale scheletului uman) până la 52 (alfabetul sanscrit)?

La rubrica *Recomandări* se desprinde, mai întâi, regândirea conexiunilor definițiilor de specialitate ale scrisului cu polisemantica ce i-o conferă limba pentru a transpune în act potențele filosofice ale scrisului. A fost propusă includerea temei privind filosofia scrisului într-un curs special de „Bibliosofie” în programul universitar, iar la nivel de liceu să fie organizate ateliere de familiarizare cu aspectele filosofice ale scrisului și scriiturii ca esență a ființei și ființării, după exemplul respectiv

al instituțiilor de învățământ din Occident. Pentru copiii sub vârsta de șapte ani ar fi fost indicate jocurile cu seturi de litere ca elemente de construcție, astfel inteligența copilului ar profita de educația mâinii („organ de gândire” după Bergson) și ar crește randamentul intelectual, inovațional al adultului de mai târziu.

Ultimele pagini ale disertației conțin „Declarația de asumare a răspunderii privind rezultatul creației științifice proprii” și CV-ul autorului, în care printre distincțiile sale se evidențiază titlul onorific „Om emerit al Republicii Moldova”, Ordinul de Onoare al Republicii Moldova, medalia „Meritul Civic”, medalia „Mihai Eminescu”; medalia Uniunii Europene „Lider al comunității europene” și medalia de aur a Fondului de Excelență din Geneva (Elveția).

Referințe bibliografice:

1. LYSAKER, John T. Philosophy, writing, and the character of thought/ John T. Lysaker. Chicago: The University of Chicago Press, [2018], vol.1. [Resursă electronică]. Disponibil: <https://id.erudit.org/iderudit/1106160ar> ; DOI <https://doi.org/10.7202/1106160ar> (accesat 2023-12-04).
2. RĂU, Alexe. Ontologia scrisului – originea, evoluția, funcții. Prefață de Mihai Cimpoi. Chișinău: BNRM, 2016. ISBN 9975431852; 9789975433859.
3. RĂU, Alexe, Scrisul ca expresie a conștiinței și cale de cunoaștere a ființării: Teză de doctor în filosofie (09.00.01). Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: [S. n.], 2009. 180 p.